

Заим Аземовић, Зефир Лубодер, УРЕЗАНО У КАМЕНУ И
ПАМЋЕЊУ, Ел-Келимех, Нови Пазар, 2007.

Нишан је ријеч персијскога поријекла која значи знак, обиљежје. Нишан, уједно, значи орден, одликовање. У савременом турском језику, поред ова два значења, користи се и у значењу заруке, вјеридбе. У нас нишан има значење надгробнога споменика. У том значењу је и у најчешћој употреби.

Употреба нишана у традицији наших муслимана се везује за Османлије. Са прихватањем османске вјере (ислама) муслимани су примали и велики број њихових обичаја. Ти обичаји су разноврсни. Један од њих је и употреба нишана као надгробних споменика, управо онако како су их и Османлије употребљавале. Због тога нишани у нас најчешће имају турску форму, с неким локалним посебностима.

Нишани су састављени из два дијела или два камена. Један камен је изнад главе умрлога и добио је назив од турске ријечи башлук (тур. *başlık*), у значењу узглавље. А други је покрај ногу. Љепота нишана је у башлуку. Јер сваки натпис, *тарих*, је уписиван на башлуку.

Када се нишан (башлук) посматра уочавају се различити облици. На основу облика нишана може се знати о ком је нишану ријеч. Тако се може

знати да ли се ради о мушком или женском нишану. Затим, могуће је одредити сталеж који је имао покојник (*мерхум*). У зависности од тога којом се дјелатношћу покојник бавио могао је утицати на облик нишана. Тако су посебнога облика грађени нишани за учене људе (улему), а посебно за људе војнога поријекла или за трговце и еснафе. Облик и форма нишана су умногоме зависили и од имућности породице која га је подизала. Исто је то и са записом на нишану. Неки нишани обилују љепотом пјесничкога израза, а неки су једноставни, са именом покојника и годином његова пресељења на други свијет (умира).

Нишани су најчешће прављени од камена. Запис на њима је, такођер од камена. Вјероватно је камен употребљаван због своје дуготрајне постојаности. Захваљујући употреби камена дио нишана се очувао кроз вријеме. Иако је употреба нишана у старом облику с одласком Османлија ишчезла, видљиви су нови облици и нове форме. Нишани у муслиманској традицији и данас се најчешће употребљавају у бијелој боји. Бијела боја у означавању смрти и надгробних споменика је у најраширенијој употреби код свих муслиманских народа.

Рожаје данас не обилује старим нишанима. Разлози њихова нестајања су многоструки. Овдје није ријеч о њиховом нестанку, већ о њиховом очувању. Стога је вриједно помена дјело које су припремили и објавили знаменити књижевни радник Замим Аземовић и ликовни стваралац Зефир Лубодер „Урезано у камену и памћењу“. Њихова монографија о рожајским нишанима је настала након дуготрајних припрема и снимања на терену. Послије урађених детаљних припремних радњи требало је приступити одабиру најкарактеристичних употребљаваних облика нишана у Рожају и његовој околини. Уједно је требало одабрати и нишане јединствене по форми и облику, који нијесу били у честој употреби у рожајском крају. Некада је највећу потешкоћу чинило сазнање да многи од нишана, вриједних и по облику и садржини, нијесу могли бити уврштени у одабир због њихове недовољне очуваности. Оштећеност на нишанима представља потешкоћу у читању. Често се дешава да су то значајна оштећења која због немогућности читања су заувјек изгубила своју драгоцјену вриједност. Овдје ваља напоменути да су аутори имали обилату помоћ у читању и превођењу нишана како својих резецзена тако и других знанствених радника које су консултовали. Захваљујући првјенствено магистрима Рецепу Шкријељу и Сеаду Ибрићу, исчитавањем и пријеводима очувани су записи на овим нишанима и отргнути из вјечи-тога сна.

Књига се састоји из два дијела. У првом дијелу књиге дат је општи опис нишана са посебним освртом на њихове карактеристике у рожајском крају, а у другом су појединачно при-

казивани нишани на територији Рожаја. На основу облика и форме уочава се да су нишани у рожајском крају најчешће грађени у седам различитих мушких и пет женских облика. Уједно је примјетно да постоје три различите форме у развоју нишана.

Прва, најранија, форма нишана је рађена у камену пјешчару (*бреча*) и потиче из друге половине 18. стољећа. На њима најчешће нема натписа, а извјесно је постојање великога броја нишана посвећених *шехидима* (погинулима), који су означавани сабљом или мачем. Градили су их домаћи клесари, тамо гдје су постојали рудници овога камена. У облику се истичу лијепо обликовани турбани.

Друга форма нишана припада мермерним нишанима из *скопске клесарске школе*. Овај вид нишана је најраспрострањенији и најчешће коришћен у рожајском крају, а по бројности најчешће се сусрећу у кучком гробљу (*мезарју*) у Рожају. У првој фази на овим нишанима није примјетна форма украса, већ је стилизација чистог облика изражена у бјелини мермера. Најљепши нишани из овога периода су настали у првој половини 19. стољећа. На нишанима из овога периода примјетна је форма украшавања, а доминирају печуркасти облици турбана у гужвама, вјешто клесаних превоја. Нишани имају издужени трапезоидни облик, са обогаћеним декором биљних и геометријских орнамената.

Трећу форму представљају нишани са фесом. Почетак употребе ових нишана везује се за вријеме након извршених реформи у османској војсци када је фес постао обиљежје муслиманскога пука. Отада се као завршни облик мушких нишана јавља фес.

Овај облик нишана је сличан са претходним формама.

У другом дијелу књиге појединачно се обрађују нишани са различитих локалитета, како у граду тако и у селима. У граду постоје три локалитета на којима су сахрањивани мјештани. Најмање очувано, али вјероватно мјесто најчешћег укопа најугледнијих људи у граду је било гробље код горње, Климентске цамије. Друга два локалитета су Климентско и кучко гробље. На сеоском подручју је, такођер, видљиво присуство нишана из османскога периода. У књигу су уврштени нишани из већег броја села Рожајске општине: Баћа, Балотића, Бесника, Буковице, Дацића, Доње и Горње Ловнице, Горњег Бишева, Црнокрпа, Синановића Лука, Грахова, Ибарца, Јабланице, Калача, Кољена, Бачевца, Паучине, Плунаца, Радети-

не, Сеошнице, Сређана, Вуће и Малиндубраве.

Садржина епитафа на нишанима рожајскога краја је скоро иста. Текст почиње натписом *Huwe-l Bâki*, што значи *Он (Бог) је вјечан*. Иза тога најчешће стоји *El Merhûm ve 'l Magfür*, *рахметли и помилован (од Бога)*. Након тога слиједи име покојника. Неки од нишана имају и садржину која указује на сталеж и дјелатност покојника. На крају текстова се даје покојникова година умира.

За разлику од ових постоје и нишани који имају пјеснички израз, што их сврстава у ред изузетно вриједних.

На крају ваља истаћи да захваљујући овој значајној студији вриједних прегалаца Аземовића и Лубодера очуван је велик дио нишана у рожајском крају да као знак прошлости свједоче о времену у ком су настали.

Мр Аднан Пенџ